

Dobrosława Szumiło-Kulczycka

Uniwersytet Jagielloński

ORCID 0000-0002-8891-2041

dobroslaw.szumilo-kulczycka@uj.edu.pl

Koszty postępowania karnego w świetle wybranych danych empirycznych

Słowa kluczowe: proces karny, koszty postępowania, ekonomiczna analiza prawa, pomoc prawna, skuteczność postępowania

Streszczenie: Publikacja jest poświęcona problematyce kosztów postępowania karnego. Przedstawione wyniki badań pokazują przeciętne koszty procesu karnego, jakie czynniki mają istotny wpływ na jego koszty, jak kształtują się koszty postępowania w zależności od instancji czy miejsca, jaki wpływ na koszty postępowania karnego ma konsensualne zakończenie procesu. Prezentowane w niniejszej publikacji badania zostały w całości sfinansowane ze środków przekazanych na ten cel przez Narodowe Centrum Nauki w ramach umowy na realizację projektu „Koszty postępowania karnego w świetle analizy ekonomicznej prawa”. (Decyzja nr UMO-2015/19/B/HS5/01217).

Costs of criminal proceedings in the light of some empirical data

Keywords: criminal trial, costs of proceedings, economic analysis of law, legal assistance, effectiveness of proceedings

Summary: The publication is devoted to the problem of criminal proceedings costs. It presents the results of research showing how much the average criminal trial costs, what factors have a major impact on its cost, how this issue is arranged depending on the level of the court or its location, what impact on the costs of criminal proceedings is played by consensual methods of termination an trial. The presented in this publication research were financed entirely thanks to the funds allocated for this purpose by the National Science Center, under the contract for the implementation of the project entitled „The costs of criminal proceedings in the light of the economic analysis of law” (contract no. UMO-2015/19/B/HS5/01217).

W latach 2017-2019 Katedra Postępowania Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, realizując grant finansowany przez Narodowe Centrum Nauki¹, przeprowadziła badania na próbie losowo wybieranych 745 akt spraw karnych, w tym 385 spraw rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sądy rejonowe oraz 360 spraw rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sądy okręgowe. Próba obejmowała odpowiednio 85 akt spraw rozpoznawanych w pierwszej instancji przez Sąd Rejonowy

¹ Grant realizowany w ramach programu Narodowego Centrum Nauki – OPUS 10 pt. *Koszty procesu karnego w świetle ekonomicznej analizy prawa*, nr umowy UMO-2015/19/B/HS5/01217.

w Zielonej Górze oraz po 100 akt rozpoznawanych w pierwszej instancji przez Sądy Rejonowe w Białymstoku, w Sopocie oraz w Krakowie-Śródmieściu i 60 spraw rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Zielonej Górze oraz odpowiednio po 100 rozpoznawanych przez Sądy Okręgowe w Białymstoku, Gdańsku i Krakowie. Akta obejmowały sprawy, w których akty oskarżenia wpłynęły do sądów pomiędzy 1 stycznia 2015 roku a 31 grudnia 2016 roku².

Celem prowadzonych badań było oszacowanie, ile kosztuje przeciętny proces karny, czy istnieją różnice w zależności od tego, czy sprawa należy do właściwości rzeczowej sądu okręgowego czy też do właściwości rzeczowej sądu rejonowego, a jeżeli tak, to jakie, czy istnieją różnice w zależności od położenia geograficznego sądu czy wielkości i struktury aglomeracji, w której dany sąd jest zlokalizowany, jakie czynniki w największym stopniu wpływają na wysokość kosztów ponoszonych w celu osądzenia danej sprawy.

Decydując o doborze kryteriów, w oparciu o które ustalano koszty postępowania, zrezygnowano z tzw. kosztów pośrednich, tj. kosztów wynikających z samej organizacji oraz funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, takich jak: uposażenia sędziów, prokuratorów, i innych pracowników sądów oraz prokuratur czy kosztów utrzymania infrastruktury lokalowo-technicznej. W prowadzonych badaniach brano natomiast pod uwagę: koszty ponoszone w poszczególnych sprawach z tytułu udziału w sprawie biegłego (wynagrodzenie za sporządzoną opinię, wynagrodzenie za sporządzenie opinii uzupełniającej, zwrot kosztów poniesionych przez biegłego z tytułu osobistego stawiennictwa podczas czynności postępowania przygotowawczego lub sądowego), koszty ponoszone z tytułu udziału w sprawie świadków (koszty podróży, noclegów, utrzymania na miejscu wykonania czynności oraz koszty utraconego zarobku, jeżeli zostały przyznane świadkowi w związku z jego udziałem w postępowaniu), koszty udziału w sprawie tłumacza (wynagrodzenie, zwrot kosztów poniesionych z tytułu osobistego stawiennictwa), koszty poniesione w związku ze sporządzeniem wywiadu środowiskowego przez kuratora, koszty poniesione z tytułu udziału specjalistów, koszty udziału w sprawie obrońcy lub pełnomocnika przyznanego stronie z urzędu, koszty poniesione z tytułu wykonania zajęcia i zabezpieczenia przedmiotów, koszt przeprowadzonej mediacji, koszty poniesione z tytułu konwojów (zwykłego oraz wzmocnionego), koszty poniesione z tytułu wykonania obserwacji psychiatrycznej, koszty poniesione z tytułu zatrzymania bądź tymczasowego aresztowania osoby, opłaty uiszczane za informacje z Krajowego Rejestru Karnego, koszty korespondencji, koszty ewentualnych

² Szczegółowe zasady doboru próby badawczej, jak też wyniki uzyskanych badań są przedstawione w monografii pt. *Koszty Procesu Karnego w ujęciu teoretycznym i empirycznym*, red. D. Szumiło-Kulczycka, Wydawnictwo UJ, Kraków 2020.

ogłoszeń dokonywanych za pośrednictwem prasy, radia lub TV, inne koszty ujawnione w aktach sprawy.

Kwoty prawie wszystkich podlegających zliczeniu wydatków wynikały albo z uregulowanych przepisami prawa ryczałtów (za doręczenia 20 zł, za mediację 120 zł³, za uzyskanie informacji z Krajowego Rejestru Karnego – 20 lub 30 zł, kuratorów za sporządzenie wywiadu środowiskowego – 76,68 zł⁴), albo wprost z akt sprawy. Jednak w pewnych przypadkach wysokość kosztów poniesionych w danej sprawie wymagała samodzielnych obliczeń. W szczególności dotyczyły to bardzo istotnych kwot, jakimi są wydatki ponoszone z tytułu zatrzymania, tymczasowego aresztowania oraz w przypadku skierowania podejrzanego (oskarżonego) na badania psychiatryczne. Koszty obserwacji psychiatrycznej w zakładzie zamkniętym ustalano, biorąc za podstawę czas trwania obserwacji psychiatrycznej (liczbę dni) pomnożoną przez ryczałtowy koszt pobytu osoby na obserwacji wynoszący w okresie wykonywania badań (2017 r.) średnio – 336,60 zł za 1 dzień pobytu na oddziale psychiatrii sądowej⁵. Z kolei koszty poniesione z tytułu zatrzymania lub tymczasowego aresztowania ustalono, kierując się stawkami widniejącymi w 2017 roku w bazach Służby Więziennej, wskazującymi, że koszt taki wynosi odpowiednio: 114,44 zł na dzień, 3433,17 zł na miesiąc oraz 41 198,08 zł – rok wykonania tymczasowego aresztowania w sprawie⁶.

Przeprowadzone przy uwzględnieniu powyższych kryteriów obliczenia wykazały, że koszt osądzenia wszystkich 745 spraw wyniósł 8 874 576,19 zł, z czego 4 870 559,96 zł wydatkowano na etapie postępowania przygotowawczego i 4 004 116,23 zł na etapie postępowania sądowego. W przeliczeniu na jedną osądzoną sprawę dało to średnio 11 912,18 zł, w tym 6537,53 zł w postępowaniu przygotowawczym oraz 5374,65 zł w postępowaniu sądowym. Co nie zaskakuje, istnieją bardzo duże różnice pomiędzy średnimi kosztami osądzenia spraw należących do właściwości sądów okręgowych i sądów rejonowych. O ile w tych pierwszych średni

³ Kwoty ryczałtów wynikają z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1.06.2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym, t.j. Dz.U z 2013, poz. 663.

⁴ Wysokość ryczałtu została przyjęta w oparciu o treść art. 91 ust. 1 pkt w zw. z art. 90 ust. 2 ustawy z dnia 27.07.2001 r. o kuratorach sądowych, t.j. Dz.U. 2020, poz. 167 wg stawek obowiązujących w 2017 r. roku (4% obliczane od kwoty bazowej 1916,94 zł, czyli 76,68 zł).

⁵ Wysokość kosztów obserwacji dostępna jest m.in. na stronach http://tworci.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=129&Itemid=205. Aktualnie stawka badań sądowo-psychiatrycznych jest nieco wyższa i wynosi odpowiednio na oddziale psychiatrii sądowej o wzmożonym zabezpieczeniu 364,07 zł + 23% VAT, a na oddziale psychiatrii sądowej o podstawowym zabezpieczeniu 265 zł + 23% VAT.

⁶ Utrzymanie zatrzymanego: dzień 114,44 zł, a tymczasowo aresztowanego 3433,17 zł (miesiąc), 41 198,08 zł – rok. W 2019 r. koszt ten nieco wzrósł i wyniósł odpowiednio 120,19 zł za dzień zatrzymania, 3655,79 zł z tytułu miesięcznego utrzymania osoby oraz 43 869,42 zł z tytułu rocznego utrzymania osoby osadzonej. Zob. <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> [data dostępu: 1.12.2020].

koszt osądzenia sprawy wyniósł 1169,00 zł (odpowiednio 791,49 zł w postępowaniu przygotowawczym i 377,50 zł w postępowaniu sądowym), to już w przypadku spraw należących do właściwości sądów okręgowych było to 23 401,41 zł, z tego 12 682,59 zł przypadających na postępowanie przygotowawcze i 10 718,82 zł na postępowanie sądowe.

Interesująca z tego punktu widzenia okazała się sytuacja sądów działających w Zielonej Górze. Otóż zarówno postępowania toczące się w sprawach o przestępstwa należące do właściwości rzeczowej Sądu Rejonowego, jak i Sądu Okręgowego okazały się kosztować prawie dokładnie tyle samo, ile wynosiła średnia ze wszystkich czterech ośrodków sądowych. I tak: średni koszt postępowania w sprawach o przestępstwa należące do właściwości sądów rejonowych wyniósł tam 1169 zł, zaś średni koszt takiego postępowania w sprawach o przestępstwa należące do właściwości sądów okręgowych wyniósł 23 218,00 zł. Ta zgodność wyników uzyskanych dla próby badawczej sądów zielonogórskich wydaje się wiele znacząca, zważywszy, że dla porównania średni koszt spraw rozstrzyganych w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy w Gdańsku wyniósł aż 38 306,33 zł, a przez Sąd Okręgowy w Białymstoku 15 853,17 zł. Z oczywistych powodów mniejsze dysproporcje występowały w sprawach należących do właściwości rzeczowej sądów rejonowych, ale i tu dla odmiany koszt sprawy osądzonej przez Sąd Rejonowy w Białymstoku wyniósł 223,84 zł, a przez Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia 1891,14 zł.

Największą część stanowią wydatki ponoszone w postępowaniu przygotowawczym oraz w postępowaniu sądowym w związku z zatrzymaniami i tymczasowymi

Tabela 1. Rodzaj sądu a wydatki wyłożone w sprawie przez Skarb Państwa

Sąd	Koszt (zł)					
	postępowanie przygotowawcze		postępowanie sądowe		łącznie	
	całkowity	średni	całkowity	średni	całkowity	średni
SR Zielona Góra	88 186,60	1037,49	9 070,30	106,70	97 256,90	1 144,19
SR Białystok	18 770,24	187,70	3 613,67	36,13	22 383,91	223,84
SR Sopot	95 070,38	950,70	46 239,94	462,39	141 310,32	1 413,10
SR Kraków-Śr.	102 699,85	1006,86	86 414,52	847,24	189 114,37	1 891,14
SR łącznie	304 727,07	791,49	145 338,43	377,50	450 065,5	1 169,00
SO Zielona Góra	814 222,14	13 570,37	578 892,79	9 648,21	1 393 114,79	23 218,57
SO Białystok	949 051,76	9 586,38	636 266,16	6 426,92	1 585 317,92	15 853,17
SO Gdańsk	1 719 344,22	17 193,00	2 111 288,91	21 112,88	3 830 633,13	38 306,33
SO Kraków	1 083 114,77	10 940,55	532 329,93	5 377,06	1 615 444,70	16 154,45
SO łącznie	4 565 732,89	12 682,59	3 858 777,79	10 718,82	8 424 510,68	23 401,41
Suma	4 870 459,96	6537,53	4 004 116,22	5374,65	8 874 576,18	11 912,18

Źródło: badania aktowe.

aresztowaniami. Odpowiednio było to 3 303 472,64 zł wydatkowane w postępowaniach przygotowawczych w sprawach objętych badaniami, co stanowiło aż 67,8% ogółu wydatków na tym etapie postępowania. Kolejną istotną pozycją, gdy chodzi o wydatki ponoszone w toku prowadzonych postępowań przygotowawczych, były koszty ponoszone z tytułu udziału w sprawie biegłych. Łącznie wyniosły one we wszystkich sprawach w postępowaniu przygotowawczym 1 120 928,59 zł, co stanowiło 23% wydatków ponoszonych na tym etapie postępowania. Dalsze wydatki były już procentowo bardzo nieznaczne. I tak udział w postępowaniu przygotowawczym tłumaczy obejmował 1,7% wydatków (81 511,65 zł), opłaty za informacje z Krajowego Rejestru Karnego 0,8% (40 759 zł), koszty ponoszone z tytułu konwojów 0,7% (34 349,03 zł). Wszystkie inne wydatki łącznie w postępowaniu przygotowawczym nie przekroczyły 6% całej sumy jego kosztów.

Z kolei gdy chodzi o postępowanie sądowe, to w puli badanych spraw wydatki z tytułu zatrzymania oraz tymczasowego aresztowania wyniosły 3 100 032,35 zł, co stanowiło aż 77% wszystkich poniesionych na tym etapie wydatków. Na drugim miejscu znalazły się wydatki ponoszone na pomoc prawną świadczoną z urzędu, wynosząc 44 145,35 zł, co stanowiło 11% wszystkich wydatków ponoszonych w postępowaniu sądowym⁷. Wydatki związane z udziałem biegłych na etapie postępowania sądowego (obejmujące zarówno wynagrodzenie za uzupełniające lub nowe opinie, jak i zwrot kosztów stawienictwa) wyniosły 242 661,54 zł, co stanowiło już tylko 5,8%, a wydatki na konwoje 26 160 zł, co stanowiło niecały 1% ogółu. Wszystkie inne wydatki stanowiły niewiele ponad 5% ogólnej ich kwoty.

Bardziej interesujący wydaje się jednak rozkład wydatków z uwzględnieniem podziału na sprawy należące do właściwości sądów rejonowych oraz do właściwości sądów okręgowych. Jak wskazano, różnice są tu bardzo duże. Ogółem w puli wszystkich przebadanych spraw wydatki na osądzenie spraw należących w pierwszej instancji do właściwości sądów okręgowych wyniosły 8 424 510,68 zł, w tym wydatki z tytułu zatrzymania i tymczasowego aresztowania aż 6 092 031,01 zł, co stanowiło 72% wszystkich kosztów poniesionych na osądzenie tych spraw. W dalszej kolejności znalazły się koszty poniesione w związku dowodem z opinii biegłych – 1 235 323,3 zł, co stanowiło 14,7%, wynagrodzeniami za pomoc prawną świadczoną z urzędu – 411 564,39 zł, co stanowiło 4,9%, obserwacjami sądowo-psychiatrycznymi – 151 365,4 zł, co stanowiło 1,8%, kosztami udziału w sprawie tłumacza – 107 760,96 zł, co stanowiło 1,3%, kosztami konwojów – 67 711,02 zł, co stanowiło 0,8% wszystkich poniesionych dla osądzenia spraw należących do

⁷ Pozycja ta była badana wyłącznie w odniesieniu do postępowania sądowego, co było konsekwencją faktu, że dopiero w orzeczeniu kończącym postępowanie sądowe zawierana była stosowana decyzja w przedmiocie kosztów przyznanych za świadczenie pomocy prawnej z urzędu. Należy zatem wziąć pod uwagę, że w istocie pozycja ta obejmuje zarówno koszty należne z tytułu udziału obrońcy (pełnomocnika) w postępowaniu przygotowawczym, jak i sądowym.

właściwości rzeczowej sądów okręgowych spraw karnych. Wszystkie inne koszty (w tym koszty za doręczenia, informacje z KRK, koszty stawienia świadków, specjalistów, koszt udziału w sprawie wyniosły 5% ogółu wydatkowych dla osądzenia tego rodzaju przestępstw kwot.

Z kolei gdy chodzi o przestępstwa należące w pierwszej instancji do właściwości sądów rejonowych, to łącznie dla osądzenia 385 przebadanych spraw wydatkowano kwotę 450 065,5 zł. Także w tej puli największym kosztem okazały się wydatki spowodowane zatrzymaniami i tymczasowymi aresztowaniami, wynosząc łącznie 237 660,74 zł, tj. 52,8%. Jak zatem widać, udział kosztów związanych z pozbawieniem wolności stosowanym w toku postępowania o czyny należące do właściwości rzeczowej sądów rejonowych jest już jednak, zarówno kwotowo, jak i procentowo, istotnie niższy. Drugą pozycją w zakresie wydatków ponoszonych ogółem na osądzenia spraw należących do właściwości rzeczowej sądów rejonowych były wydatki z tytułu opinii biegłych wynoszące 126 455,52 zł, co stanowiło już 28% wszystkich ponoszonych na osądzenia spraw należących do właściwości rzeczowej sądów rejonowych. Z kolei koszty pomocy prawnej świadczonej z urzędu wyniosły zaledwie 29 589,96 zł, tj. 6,5% ogólnej kwoty kosztów. Dla porównania niewiele mniej kosztów pochłonęły opłaty za informacje z Krajowego Rejestru Karnego – 16 640 zł, tj. 3,9% oraz zryczałtowane opłaty za doręczenie – 15 980,00 zł, tj. 3,5%. Pozostałe pozycje były już niewielkie. I tak koszty udziału tłumacza w sprawach o przestępstwa należące do właściwości rzeczowej sądów rejonowych wyniosły 6892,95 zł, stanowiąc 1,5% ogółu kosztów, koszty za konwoje wyniosły 2798,01 zł (0,6%), należności przyznane świadkom natomiast zaledwie 2915,34 zł we wszystkich 385 przebadanych sprawach, co stanowiło także 0,6% ogółu kosztów.

Wskazane wyniki być może nie zaskakują co do samych pozycji, które generują koszty osądzenia spraw. Niemniej jednak dają do myślenia, biorąc pod uwagę ich rzeczywisty udział w tych kosztach. Przede wszystkim zaskakuje, że ostatecznie tak niewielki okazuje się koszt udziału w sprawie świadków. Jeszcze bardziej zaskakuje fakt, że koszty te pojawiają się w zasadzie wyłącznie na etapie postępowania sądowego. W sprawach należących do właściwości rzeczowej sądów okręgowych świadkom przyznano za udział w czynnościach postępowania przygotowawczego 5079,33 zł, a na etapie postępowania sądowego 38 185,68 zł. Z kolei w sprawach należących do właściwości rzeczowej sądów rejonowych należności te wyniosły odpowiednio 2767,34 zł na etapie postępowania sądowego i tylko 158 zł na etapie postępowania przygotowawczego. Można to tłumaczyć faktem, iż w postępowaniu przygotowawczym, które niekoniecznie oparte jest o zasadę bezpośredniości, częściej zleca się przesłuchanie świadków jednostkom właściwym dla ich miejsca zamieszkania. Brak konieczności dalekiego dojazdu świadka do organu procesowego może powodować, iż rzadziej jest on skłonny upominać się o zwroty po-

niesionych celem stawiennictwa kosztów. A raczej być może jest odwrotnie. Fakt dojazdu do odległego miejsca celem wykonania czynności świadka (co częściej zapewne zdarza się na etapie postępowania sądowego) może skłaniać do występowania o zwrot poniesionych kosztów osobistego stawiennictwa, bo stają się one wyższe, a przez to bardziej dotkliwe dla świadka. Wydaje się jednak, że stosunkowo nikły udział kosztów związanych ze stawiennictwem świadków w ogólnej puli kosztów może też jednak wynikać z niewielkiej świadomości prawnej społeczeństwa. Wydaje się, że świadkowie po prostu nie są świadomi, że mogą domagać się odpowiednich kwot, nie składają więc o nie wniosków. Nie zawsze też są o takiej możliwości pouczani. Warto dodać, że w puli badanych spraw dowód z zeznań świadka był przeprowadzany w 581 sprawach w postępowaniu przygotowawczym (78% ogółu) oraz w 298 sprawach na etapie postępowania sądowego (40% ogółu). Mimo to właśnie na etapie postępowania sądowego znacznie częściej składane były przez świadków wnioski o zasądzenie zwrotu kosztów osobistego stawiennictwa. Zdarzyło się tak w 125 sprawach, podczas gdy na etapie postępowania przygotowawczego wnioski takie złożono w zaledwie 13 sprawach. Być może wynika to właśnie także z faktu, że stosowne pouczenia świadkowie otrzymywali dopiero na etapie postępowania przed sądem.

Szczególnie dużym wydatkiem okazuje się koszt związany z faktem pozbawienia wolności w toku prowadzonego postępowania. W badaniach odnotowywano zatrzymania trwające co najmniej 1 dobę oraz tymczasowe aresztowania. Zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie wystąpiło w postępowaniu przygotowawczym aż w 355 badanych sprawach, co stanowiło 48%, oraz w postępowaniu sądowym w 171 badanych sprawach, co stanowiło 23%. Ta statystyka wygląda jeszcze bardziej alarmująco przy uwzględnieniu podziału spraw w zależności od wagi czynu. W sprawach należących do właściwości rzeczowej sądów okręgowych pozbawienie wolności podejrzanego/oskarżonego występowało aż w 245 sprawach na 360 w postępowaniu przygotowawczym (68%!) i 160 w postępowaniu sądowym (44%). W około połowie przypadków było to pozbawienie wolności trwające 3 i więcej miesięcy.

W puli badanych spraw nie odnotowano żadnego przypadku pozbawienia wolności w Sądzie Rejonowym w Białymstoku, co chyba jednak należy tłumaczyć wynikiem przypadku, a nie tendencji. Tym bardziej że różnica taka nie jest dostrzegalna, gdy chodzi o Sąd Okręgowy w Białymstoku. Trudno natomiast przyjąć, że prokuratury i sądy działające na obszarze tej samej aglomeracji miejskiej miałyby stosować diametralnie odmienną praktykę. Z kolei mimo mniejszych liczebności statystycznie nie ma większych różnic pomiędzy działalnością sądów w Zielonej Górze a w Krakowie czy aglomeracji trójmiejskiej. Co prawda w liczbach bezwzględnych sądy zielonogórskie wykazują się mniejszą częstotliwością pozbawień

Tabela 2. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a czas pozbawienia wolności w postępowaniu przygotowawczym

Sąd	Czas trwania zatrzymania lub tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym					
	1 dzień	2 dni	do 3 miesięcy	3-12 miesiące	pow. 12 miesięcy	suma
SR Zielona Góra	11	3	5	0	0	19
SR Białystok	0	0	0	0	0	0
SR Sopot	21	20	2	1	0	44
SR Kraków-Śr.	38	5	3	1	0	47
SO Zielona Góra	1	0	17	23	2	43
SO Białystok	4	3	26	26	0	59
SO Gdańsk	5	11	34	28	0	78
SO Kraków	15	5	24	20	1	65
Suma	95	47	111	99	3	355

Źródło: badania aktowe.

Tabela 3. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a czas pozbawienia wolności w postępowaniu sądowym

Sąd	Czas trwania zatrzymania lub tymczasowego aresztowania w postępowaniu sądowym					
	1 dzień	2 dni	do 3 miesięcy	3-12 miesiące	pow. 12 miesięcy	ogółem
SR Zielona Góra	0	0	0	0	0	0
SR Białystok	3	0	0	0	0	3
SR Sopot	0	1	0	2	0	3
SR Kraków-Śr.	0	0	3	2	0	5
SO Zielona Góra	1	1	15	18	2	37
SO Białystok	0	3	26	14	2	45
SO Gdańsk	1	0	13	23	14	51
SO Kraków	0	2	14	10	1	27
Suma	5	7	71	69	19	171

Źródło: badania aktowe.

wolności, ale należy pamiętać, że w sądach zielonogórskich wykonano badania na mniejszej puli akt.

Biorąc pod uwagę, że wydatki poniesione w związku z pobawieniem podejrzanego (oskarżonego) wolności w sprawie stanowiły tak istotny czynnik w ogólnej sumie kosztów postępowań karnych, zweryfikowano, jak kwestia przedstawia się po wyeliminowaniu tego czynnika.

Po wyeliminowaniu wydatków ponoszonych z tytułu pozbawienia wolności w sprawie bardzo wyraźnie obniża się średni koszt ponoszony na osądzenie spra-

Tabela 4. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a koszt postępowania z pominięciem kosztów zatrzymania i tymczasowego aresztowania

Sąd	Koszt (zł)					
	postępowanie przygotowawcze		postępowanie sądowe		łącznie	
	całkowity	średni	całkowity	średni	całkowity	średni
SR Zielona Góra	25 950,00	305,30	9 070,30	106,70	35 020,30	412,00
SR Białystok	18 776,24	187,70	3 155,91	31,56	21 932,15	219,32
SR Sopot	54 111,98	541,12	19 804,30	198,04	73 916,28	739,16
SR Kraków-Śr.	53 605,39	525,54	27 935,95	273,88	81 541,34	815,41
SR łącznie	152 443,61	395,95	59 966,46	155,75	212 410,07	551,70
SO Zielona Góra	205 440,74	3 424,01	110 822,28	1 847,04	316 263,02	5 271,05
SO Białystok	388 681,03	3 926,07	208 279,45	2 103,83	596 960,48	5 969,60
SO Gdańsk	470 755,02	4 707,55	349 850,25	3 498,50	820 605,27	8 206,05
SO Kraków	349 672,23	3 532,04	175 164,44	1 769,34	524 836,67	5 248,36
SO łącznie	1 414 549,02	3 929,30	844 116,42	2 344,76	2 258 665,44	6 274,07
Suma	1 566 987,32	2 103,33	904 082,87	1 213,53	2 471 070,19	3 316,87

Źródło: badania aktowe.

wy karnej. Warto przy tym zwrócić uwagę, że o ile dla przestępstw należących do właściwości rzeczowej sądów rejonowych wyniósł on średnio 551,70 zł, o tyle dla przestępstw należących do właściwości rzeczowej sądów okręgowych wyniósł 6274,07 zł. Co oczywiste, sądy okręgowe rozpoznają sprawy znacznie poważniejsze. Jakie czynniki jednak powodują tak istotną, bo ponaddziesięciokrotną, różnicę w wysokości kosztów sądenia tych dwóch puli spraw? Z pewnością różnice te nie są warunkowane samym etapem postępowania sądowego. Jak wynika z tabeli 4, dziesięciokrotna różnica w wysokości wydatków w odniesieniu do tych spraw pojawia się na etapie postępowania przygotowawczego i już tylko nieznacznie rośnie w postępowaniu sądowym. Jakie czynniki zatem mają tu decydujące znaczenie?

Pierwsza myśl, która się nasuwa, to przypuszczenie, że przestępstwa należące do właściwości rzeczowej sądów rejonowych zapewne częściej kierowane są do jednego z konsensualnych trybów załatwienia sprawy, co w konsekwencji ogranicza zakres czynności dowodowych, oszczędza czas i w efekcie obniża koszty prowadzonych postępowań.

Rzeczywiście w przeprowadzonych badaniach nieco częściej obserwowano korzystanie z konsensualnych form kończenia spraw o czyny należące do właściwości rzeczowej sądów rejonowych. Taka sytuacja wystąpiła w 139 na 385 przebadanych spraw rozpoznawanych przez te sądy, tj. w przypadku 36%. Jednakże w sprawach należących do właściwości sądów okręgowych sięgnięto po jedną z form konsensualnych w 109 sprawach na 360, co stanowiło 30%. Zdecydowanie przy tym w spra-

Tabela 5. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a zastosowane formy konsensualnego zakończenia sprawy

Sąd	Konsensualny sposób zakończenia sprawy					ogółem
	335 § 1	335 § 2	338a	387	145 k.k.s.	
SR Zielona Góra	25	5	0	5	3	38
SR Białystok	39	3	0	1	0	43
SR Sopot	14	9	0	2	8	33
SR Kraków-Śr.	13	6	0	3	3	25
SR łącznie	91	23	0	11	14	139
SO Zielona Góra	6	0	0	8	0	14
SO Białystok	14	2	0	6	0	22
SO Gdańsk	4	6	2	17	0	29
SO Kraków	18	8	2	16	0	44
SO łącznie	42	16	4	47	0	109
Suma	133	39	4	58	14	248

Źródło: badania aktowe.

wach drobniejszych korzystano z art. 335, a w sprawach poważniejszych z art. 387 k.p.k. Ogólnie jednak różnice te nie wydają się na tyle znaczące, aby usprawiedliwić wielokrotną różnicę w kosztowności prowadzonych postępowań bez względu na fakt stosowania tymczasowego aresztowania.

Może zatem znaczenie miało sięganie po opinie biegłych? Dowód z opinii biegłych został dopuszczony w 415 sprawach w postępowaniu przygotowawczym (56% badanych spraw) oraz w 113 sprawach w postępowaniu sądowym, tj. w 15% wszystkich badanych (nie licząc ustnych opinii uzupełniających, które wystąpiły jeszcze w 103 sprawach w postępowaniu sądowym).

Rzeczywiście, jak wynika z uzyskanych wyników, w puli badanych spraw zdecydowanie większe kwoty wydatkowane były na opinie biegłych w sprawach o przestępstwa należące do właściwości rzeczowej sądów okręgowych. Średnio było to 3461,48 zł na sprawę, podczas gdy w sprawach należących do właściwości sądów rejonowych było to średnio 126,45 zł na sprawę. Niezależnie od tego zarysowały się także spore różnice warunkowane lokalizacją sądu. Najdroższe opinie były sporządzane w sprawach należących do rozpoznania w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy w Gdańsku. Zwracają uwagę bardzo wysokie – w stosunku do innych sądów – wydatki ponoszone w tych sprawach na poczet opinii biegłych dopiero na etapie postępowania sądowego. Było to aż 112 918,20 zł, podczas gdy w kolejnym Sądzie Okręgowym w Białymstoku było to 56 598 zł, w Sądzie okręgowym w Krakowie 44 918,20 zł, a w Sądzie Okręgowym w Zielonej Górze 20 098 zł (przy próbie badawczej wynoszącej 60% spraw przebadanych w tym sądzie w stosunku do innych sądów okręgowych). Przy czym wysokie koszty opinii biegłych dopusz-

Tabela 6. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a koszty opinii biegłych

Sąd	Koszty poniesione na opinie biegłych (zł)					
	w postępowaniu przygotowawczym		w postępowaniu sądowym		łącznie	
	suma	średnia	suma	średnia	suma	średnia
SR Zielona Góra	17 823,43	209,68	617	7,25	18 440,30	216,94
SR Białystok	11 636,04	116,36	0	0	11 636,04	116,36
SR Sopot	43 270,32	432,70	4 003,60	40,04	46 273,92	46,27
SR Kraków-Śr.	45 497,52	454,49	3 607,92	36,07	49 105,44	49,10
SR łącznie	118 227,31	307,08	8 228,52	21,37	126 455,83	126,45
SO Zielona Góra	132 441,80	2 207,36	20 098,12	334,96	152 539,92	2 542,33
SO Białystok	298 052,10	2 980,52	56 598,00	565,98	354 650,10	3 546,50
SO Gdańsk	302 167,50	3 021,67	112 918,20	1 112,91	415 085,70	4 150,85
SO Kraków	279 039,90	2 790,39	44 718,67	447,18	323 758,57	3 237,58
SO łącznie	1 011 701,28	2 810,28	234 433,02	651,20	1 246 134,30	3 461,48
Suma	1 129 928,59	1516,68	242 661,54	325,72	1 372 590,13	1 842,40

Źródło: badania aktowe.

czonych przez Sąd Okręgowy w Gdańsku nie zostały wygenerowane przez jedną czy dwie bardziej kosztowne sprawy. W sądzie tym w ogóle dopuszczono najwięcej opinii na tym etapie postępowania. Było tak w 35 na 100 przebadanych spraw. Dla porównania w postępowaniu przed Sądem Okręgowym w Białymstoku w 27 sprawach, przed Sądem Okręgowym w Krakowie w 20, a przed Sądem Okręgowym w Zielonej Górze w 18 sprawach. Nadto także średni koszt jednostkowej opinii dopuszczonej dopiero na etapie postępowania sądowego przed Sądem Okręgowym w Gdańsku był wyższy niż przed innymi sądami, wynosząc (w odniesieniu do puli spraw, w których dopuszczone były takie opinie) 1613 zł, gdy tymczasem koszt takiej opinii w toku postępowania przed Sądem Okręgowym w Białymstoku wyniósł 1049,96 zł, przed Sądem Okręgowym w Zielonej Górze 558,25 zł, a przed Sądem Okręgowym w Krakowie 1146,63 zł.

Można byłoby jeszcze poszukiwać odpowiedzi na te różnice w zróżnicowanej strukturze przestępstw trafiających do poszczególnych sądów. Tylko w najogólniejszym skrócie, z uwagi na ramy niniejszego opracowania, trzeba wskazać, że jakkolwiek istniały tu dostrzegalne różnice, co oczywiste pomiędzy sądami rejonowymi i okręgowymi, ale także w obrębie sądów tego samego szczebla, to trudno upatrywać w nich uzasadnienia dla wskazanej wyróżniającej się sytuacji Sądu Okręgowego w Gdańsku co do częstotliwości i kosztowności opinii biegłych sporządzanych lub uzupełnianych na etapie postępowania sądowego.

Ostatnim czynnikiem, który zostanie tu poruszony jako wpływający na koszty związane z osądzeniem sprawy karnej, jest wartość wynagrodzeń przyznanych

Tabela 7. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a rodzaj przestępstw

Sąd	Przestępstwa przeciwko								
	życiu i zdrowiu	mieniu i obro- towi gospodar- czemu	z ustawy o prze- ciwdziałaniu narkotami	wiarygodności dokumentów, działalności in- stytucji państwo- wych, wymiaru sprawiedliwości	obrotowi pie- niężni i k.k.s.	wolności, wol- ności seksualnej, rodzinnie i opiece	bezpieczeństwu komunikacji	inne	sumy
	l.b.	l.b.	l.b.	l.b.	l.b.	l.b.	l.b.	l.b.	l.b.
SR Zielona Góra	3	13	11	10	5	13	21	9	85
SR Białystok	2	18	11	11	1	11	37	9	100
SR Sopot	1	26	13	8	14	4	29	5	100
SR Kraków-Śr.	6	33	12	26	7	5	7	4	100
SR łącznie	12	90	47	55	27	33	94	27	385
SO Zielona Góra	12	18	20	0	2	6	0	2	60
SO Białystok	29	32	15	2	2	6	1	13	100
SO Gdańsk	17	47	17	0	5	9	0	5	100
SO Kraków	12	54	16	3	3	4	0	8	100
SO łącznie	70	151	68	5	12	25	1	28	360
Suma	82	241	115	60	39	58	95	55	745

Źródło: badania aktowe.

za pomoc prawną świadczoną w toku postępowania z urzędu. Obrońca z urzędu w postępowaniu przygotowawczym pojawił się w 188 spośród 745 przebadanych spraw (25%). Z kolei pełnomocnik z urzędu na tym etapie postępowania pojawił się w jedynie 6 sprawach (0,8%). Na etapie postępowania sądowego obrońca z urzędu występował w 218 sprawach (29%), a pełnomocnik z urzędu w 11 sprawach (1,5 %). Łączna wysokość kosztów przyznanych z tego tytułu w poszczególnych sądach kształtowała się jak w tabeli 8.

Również te wyniki potwierdzają blisko dziesięciokrotną różnicę średnich kosztów ponoszonych na osądzenie sprawy należącej do właściwości sądów rejonowych i tych należących do właściwości sądów okręgowych. Potwierdzają też wyższe koszty postępowań toczonych – w wybranej próbie badawczej – przed Sądem Okręgowym w Gdańsku. W ogólnej puli kosztów, co trzeba podkreślić, koszty wydatkowane na pokrycie pomocy prawnej z urzędu wydają się znikome. Szczególnie gdy weźmie się pod uwagę sytuację sądów rejonowych, gdzie kwota w przeliczeniu na 1 badaną sprawę nie osiąga nawet 100 zł. Niezmienny pozostaje też w istocie dość uśredniony w puli badawczej obraz sądów zielonogórskich.

O ile nie dziwi zróżnicowana sytuacja pod względem kosztów postępowania pomiędzy pulą spraw należących w pierwszej instancji do właściwości rzeczowej sądów okręgowych oraz do właściwości rzeczowej sądów rejonowych, to zasta-

Tabela 8. Sąd właściwy do rozpoznania sprawy a koszt pomocy prawnej udzielonej z urzędu

Sąd	Koszt pomocy prawnej udzielonej z urzędu (zł)	
	łącznie	średnia
SR Zielona Góra	5 820,00	68,47
SR Białystok	0	0
SR Sopot	8 088,48	80,84
SR Kraków-Śr.	15 672,48	156,70
SR łącznie	29 580,96	76,83
SO Zielona Góra	63 344,53	1 055,74
SO Białystok	106 184,22	1 061,84
SO Gdańsk	160 509,32	1 605,09
SO Kraków	93 689,32	936,89
SO łącznie	423 727,39	1 177,02
Suma	453 308,35	608,47

Źródło: badania aktowe.

nawia w odniesieniu do sądów tego samego rzędu. Różnice w kosztowności ich funkcjonowania są bowiem wyraźne. Trzeba przy tym wziąć pod uwagę fakt, że próba badawcza obejmowała sprawy wpływające do badanych sądów na przestrzeni dwóch lat, a rozkład był tutaj w miarę równomierny. W grupie badanych spraw wyraźnie droższe w obrębie spraw należących do właściwości sądów okręgowych były sprawy rozpoznawane przez Sąd Okręgowy w Gdańsku. W żadnym z badanych sądów okręgowych nie wystąpiła natomiast sytuacja wskazująca, że jest on znacząco tańszy. Z kolei w grupie spraw należących do właściwości sądów rejonowych wyróżnia się sytuacja spraw objętych badaniami rozpoznawanymi przez Sąd Rejonowy w Białymstoku jako istotnie tańszych. Nieznacznie, ale jednak droższe od pozostałych okazują się sprawy rozpoznawane przez Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie. Pojawia się oczywiste pytanie o to, czy aby do pewnego stopnia czynnikiem różnicującym kosztowność prowadzonych postępowań karnych nie jest czynnik geograficzny związany z wielkością badanej aglomeracji. Być może przyczyn zróżnicowanej sytuacji pomiędzy sądami tego samego rzędu należałoby poszukiwać także w czynnikach kulturowych, w przyjętych na danym obszarze zwyczajach itd. Wydaje się, że dotychczas uzyskane wyniki dają pewne podstawy do przyjęcia takich wstępnych założeń, choć ich weryfikacja wymagałaby pogłębianych badań, prowadzonych także z uwzględnieniem wskazań socjologicznych.

Literatura

Szumilo-Kulczycka D. (red.), *Koszty procesu karnego w ujęciu teoretycznym i empirycznym*, Kraków 2021.